

УДК 378.14

Прокопова О.П.

к.пед.н., доцент кафедри професійної освіти

E-mail: Prokopylia@mail.ru**Павельчук Ю.Ф.**

к.техн.н., доцент кафедри сільськогосподарських машин і механізованих технологій

E-mail: pavelchuk-yuriy@rambler.ru

Подільський державний аграрно-технічний університет

м. Кам'янець-Подільський

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-АГРОІНЖЕНЕРІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Prokopova O.P.

Ph.D. (Pedag. sciences), Assoc. Prof. of Department of professional education

E-mail: Prokopylia@mail.ru**Pavelchuk Y.F.**

Ph.D. (Technic. sciences), Assoc. Prof. of Department of agricultural machines and mechanized technologies

E-mail: pavelchuk-yuriy@rambler.ru

State Agrarian and Engineering University in Podilya

Kamianets-Podilskyi

CREATING A CULTURE OF SPEECH OF STUDENTS AGRICULTURAL ENGINEERS IN THE SYSTEM OF MODERN EDUCATION

Анотація

Вступ. Проблема культури мовлення невіддільна від розуміння національного і соціокультурного феномена мовної особистості, фахівця будь-якої сфери та галузі. Саме від особистісних якостей, культури мови людини, від думки, почуттів залежить формування інтелектуального потенціалу країни. Професійна й особистісна самореалізація фахівця відбувається з допомогою слова, мови, мовленнєвої діяльності. Тому проблема лінгвістичної освіти у вищій школі, зокрема на нефілологічних напрямках, у наш час є однією з основних у національній системі освіти будь-якої держави, в тому числі й України.

Методи. У роботі використано методи системного аналізу теоретичних джерел, загальнонаукові методи, а також результати авторського дослідження впродовж п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.

Результати. У статті досліджуються мовні проблеми в аспекті культури мовлення студентів-агроінженерів, пропонувано шляхи ефективного збагачення мови, формування ціннісного ставлення до мови в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Перспективи. Потребують подальшого вивчення питання побудови моделі формування мовних, мовленнєвих, комунікативних компетентностей студентів-агроінженерів та технологій їх розвитку в умовах сучасного навчання у вищій школі.

Ключові слова: мова, мовлення, культура мови, система освіти, засоби навчання, форми навчання, методи навчання.

Abstract

Introduction. *The problem of speech is inseparable from the understanding of the national, social and cultural phenomenon of the linguistic identity of any professional sector and industry. It was from personal qualities and culture of speech, thoughts, feelings dependent formation of the intellectual potential of the country. Professional and personal self-fulfillment specialist is done by words, language, speech activity. Why the problem of language education in higher education, particularly in the non-philological direction, in our time is a major in the national education system of any country, including Ukraine.*

Methods. *We used the methods of systemic analysis of theoretical sources, methods, and results of the author's research over twenty years of scientific and pedagogical activities.*

Results. *The article examines the language problems in the aspect of culture of speech of students agricultural engineers, invited the effective enrichment of the language, the formation of the valuable relation to language in the course of studying of humanitarian disciplines cycle.*

Discussion. *Require further study the issue of construction of model of formation of language, speech, communicative competence of students agricultural engineers and technological development in today's education in high school.*

Keywords. *language, speech, speech culture, system of education, teaching methods, forms of teaching, teaching methods.*

Анотація

Вступ. *Проблема культури речі неотделима від розуміння національного і соціокультурного феномена мовної особистості, спеціаліста будь-якої сфери і галузі. Іменно від особистісних якостей, культури людини, його мови, мислі, почуттів залежить формування інтелектуального потенціалу країни. Професійна і особистісна самореалізація спеціаліста відбувається з допомогою слова, мови, мовної діяльності. Іменно тому проблема лінгвістичного виховання в вищій школі, в частині на філологічних напрямках, в наше час являється однією з основних в національній системі освіти будь-якої держави, в тому числі і України.*

Методи. *В роботі використані методи системного аналізу теоретичних джерел, загальнонаукові методи, а також результати авторського дослідження в період п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.*

Результати. *В статті досліджуються мовні проблеми в аспекті культури мови студентів-агроінженерів, запропоновано шляхи ефективного збагачення мови, формування ціннісного ставлення до мови в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.*

Перспективи. *Требують подальшого вивчення питання побудови моделі формування мовних, мовних, комунікативних компетенцій студентів-агроінженерів і технологій їх розвитку в умовах сучасної освіти в вищій школі.*

Ключові слова: *мова, мови, культура мови, система освіти, методи навчання, форми навчання, методи навчання.*

Актуальність. *Сучасні соціально-економічні перетворення, що відбуваються в нашій країні, нікого не залишають байдужими. Проблеми мови давно вийшли за межі філософії й стали на один щабель із загальнодуховними проблемами суспільства. Їх вирішення - одна з умов духовного й морального відродження України.*

Процеси, що відбуваються в сучасній українській мові, не раз ставали предметом обговорення вчених, лінгвідидактів, літераторів, педагогів, публіцистів. Не раз зазначалося те, що в сучасній українській усній і письмовій мові виявляються тривожні тенденції, які потрібно подолати для того, щоб зберегти українську мову в усій її розмаїтті, багатстві та красі. Необхідність підтримки української мови була визнана і на рівні вищих органів державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. *Серед підходів, що розробляються сьогодні українською лінгвідидактикою, особливу увагу привертає функціонально-стилістичний аспект у формуванні культури мовлення в усіх ланках мовної освіти (М.Вашуленко, О.Біляєв, Т.Донченко, Л.Златів, В.Мельничайко, І.Нагрибельна,*

Т.Окуневич, Л.Паламар, М.Пентилюк та ін.).

Вчені відмічають, що формування національно свідомої мовної особистості можливе за умови розвитку вмінь вільно володіти нормами української літературної мови (в усній і писемній формах), цілеспрямовано й майстерновикористовувати мовні засоби в різноманітних комунікативних ситуаціях. Вченими робляться спроби окреслити окремі аспекти реалізації функціонально-стилістичного підходу при опануванні видів мовленнєвої діяльності, означити вміння користуватися стилістичними засобами і прийомами з врахуванням мети й умов комунікації, запропонувати методи і прийоми формування комунікативно доцільного мовлення. Як свідчить аналіз лінгводидактичної літератури, практика формування комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок студентів тісно пов'язана з сучасними напрацюваннями вчених у царині культури мови й культури мовлення, стилістики мови й стилістики мовлення, лінгвістичної теорії тексту, комунікативної лінгвістики (Ф.Бацевич, І.Вихованець, К.Городенська, П.Дудик, А.Загнітко, С.Єрмоленко, А.Коваль, Л.Мацько, Т.Радзівська та ін.). Саме завдяки фундаментальним дослідженням лінгвістів з'явилася низка праць із питань оволодіння культурою мови й культурою мовлення (Н.Бабич, Т.Донченко, С.Дорошенко, І.Кочан, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентилюк, М.Стельмахович, С.Струганець, Г.Шелехова та ін.).

Разом з тим вітчизняна лінгводидактика має обмаль спеціальних досліджень у галузі вдосконалення культури мовлення студентів-агроінженерів, зокрема у функціонально-стилістичному аспекті. Недостатнє й методичне забезпечення лінгвістичних курсів методичною літературою, яка б вичерпно могла презентувати різноманітні методи і прийоми формування комунікативно-мовленнєвої компетенції студентів при вивченні дисциплін.

Недоліки методичного забезпечення спричиняють те, що у студентів не сформовані вміння визначити стилістично нейтральні та стилістично марковані мовні одиниці, відбирати з синонімічного ряду найбільш вдалі мовні засоби, будувати висловлювання з урахуванням різних ситуацій спілкування тощо.

Метою є показати шляхи реалізації функціонально-стилістичного підходу й ознайомити з даною статтю методичною системою формування комунікативних якостей усного й писемного мовлення студентів-агроінженерів на функціонально-стилістичних засадах у системі сучасної освіти.

Методологія. У роботі використано методи системного аналізу теоретичних джерел, загальнонаукові методи, а також результати авторського дослідження впродовж п'ятнадцяти років науково-педагогічної діяльності.

Результат. Однією з ефективних форм удосконалення культури мовлення інженерів-механіків є демонстрація кращих зразків усного і писемного мовлення, а також формування та удосконалення навичок культури мовлення студентів під час вивчення дисциплін гуманітарно-технічного циклу. Залучення студентів до відповідного роду діяльності доцільно розпочинати уже з перших курсів (де в основному викладаються гуманітарні дисципліни) й продовжувати протягом усіх років навчання, інтегруючи в подальшому з технічними дисциплінами.

Стрижнем мовної політики, включаючи політику в галузі освіти, є стратегія збереження й зміцнення української мови, при якому забезпечується її знання як державної всім населенням України.

Таким чином, завдання розвитку культури мовлення молоді є надзвичайно важливою і актуальною. Її значимість визначається цілою низкою чинників:

➤ мовна діяльність займає важливе місце в житті сучасної людини, без неможливі ні оволодіння професійними знаннями, ні загальнокультурний розвиток. Добре та гарно говорити стає престижно, комерсанти всіх рівнів стурбовані формуванням іміджу, в тому

числі й мовного. Недостатня мовна культура помітно понижує рейтинг ділової людини, а її мовні помилки стають мішенню для глузувань;

➤ гуманізація й гуманітаризація сучасної освіти передбачає розвиток особистості студента, мова ж є одним із головних інструментів цього розвитку;

➤ на сучасному етапі спостерігається тенденція до зниження рівня культури молоді. Захоплення іншомовними запозиченнями, вживання сленгу, «інтернетівського» жаргону, заснованого на свідомому перекручуванні орфографії, в значній мірі визначають мовний портрет молодого українця XXI століття. Відбувається зниження культури мови в засобах масової інформації, в професійному й побутовому спілкуванні.

В умовах, що склалися перед сучасною системою освіти постає серйозне завдання пошуку ефективних засобів навчання, щоб випускники вищих навчальних закладів отримували не тільки навички професійної діяльності, а й розвивали свою культуру, в тому числі мовну, адже в сучасних умовах ринку праці найбільш затребуваними стають фахівці, що не тільки добре володіють своєю спеціальністю, а й здатні швидко адаптуватися і освоювати нові знання і навички, володіють аналітичним мисленням і можуть критично мислити та грамотно висловлювати свої думки.

Правильність, виразність і точність мови - необхідні атрибути загальної гуманітарної культури. До вимог мовлення подається безліч побажань. Ця вимога простоти і ясності, логічності та точності, інформативності й стислості, багатства і різноманітності, милозвучності й інтонаційної виразності.

Під час лекційних занять від студента, як правило, не потрібно будь-яких спеціальних навичок, крім засвоєння і запам'ятовування матеріалу. Семінари не завжди припускають усну форму дискусії, суть їх часто зводиться до відповідей на вивчені питання. Через хвилювання, страх виступу майбутній фахівець може не виявляти ініціативу відповідати, і навіть якщо його викличе викладач, то такий студент буде говорити плутано, тихо і невпевнено, незалежно від кількості знань. На модульних контрольних роботах та іспитах практикується тестова форма звітності, а вивчення риторики носить факультативний, необов'язковий характер. Таким чином, розвитку навичок мовної комунікації сучасна система вищої освіти, як правило, не приділяє належної уваги.

На жаль, в даний час в більшості українських вузів програма не включає і спеціального курсу з техніки або розвитку навичок ділового листування. Майбутніх фахівців не вчать писати просто, логічно, аргументовано і стилістично грамотно. Мабуть, передбачається, що необхідні лінгвістичні знання були отримані в школі на уроках української мови та літератури. Як показує практика, цього не завжди буває достатньо.

Можливо, комусь пощастило - тим, у кого були хороші вчителі у школі, або тим, кого навичкам писемного мовлення навчали батьки. Деякі знайшли їх, спілкуючись з науковим керівником під час підготовки дипломної роботи. Однак більшість випускників не володіють систематичними, узагальненими знаннями у даній сфері.

Результатом стало мовне зубожіння. Планка мовної культури з роками опускається все нижче, хоча для будь-якої людини надзвичайно важливо вміти писати ясно та чітко, виголошувати промови дохідливо, грамотно, зі знанням справи, виразно, тобто вміти переконувати.

Для розвитку культури мовлення студентів не останні місця займають дисципліни гуманітарного циклу. До них відносяться українська мова (за професійним спрямуванням), культура ділового спілкування, культура наукової мови, психологія, педагогіка, культурологія, світова художня культура, естетика, етика, мистецтвознавство, історія світових релігій, мистецтво і література і т. д. Дані дисципліни відрізняються діалогічність і спрямованістю до художньої спадщини.

Дисципліни гуманітарного циклу надають студентам можливість розвинути

здатність художнього, естетичного, морального освоєння навколишнього світу, перейняти духовний досвід поколінь. Вони виховують активного, естетично грамотного слухача, глядача, читача, здатного зрозуміти позицію автора художнього твору, що має власну думку про твір. При цьому студенти навчаються висловлювати словами свої враження. Отримані знання формують ціннісні орієнтири молоді, її мотиви, вчинки, переконання і світогляд, смаки й ідеали, погляди і емоції.

Таким чином, вивчення дисциплін гуманітарного циклу сприяє збагаченню мови, формують ціннісне ставлення до мови.

Ефективний розвиток культури мовлення студентів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу може бути забезпечено завдяки дотримання комплексу педагогічних умов:

➤ створення позитивної мотивації студентів до розвитку культури мовлення, що реалізується з використанням методів самоаналізу, самооцінки. Самоаналіз і оцінка свого виступу сприяє розвитку умінь студента оцінювати свою промову з точки зору її культури. Даний метод може стати сильним мотивуючим фактором, за допомогою якого виникає установка на самоосвіту в галузі культури мови, формуючи його мету і завдання. У той же час, для того, щоб зрозуміти власний досвід, необхідно вдивлятися в досвід інших і співвідносити його з власним;

➤ залучення студентів в процес дискусійно-аналітичного спілкування. Більшість сучасних дослідників відзначають, що дискусії стимулюють активність і самостійність суджень, ініціативу, збагачують духовно, дозволяють більш глибоко проникнути в морально-етичні та політичні проблеми, сприяють розвитку логіки мислення і культури мовлення. У процесі дискусії студент вчиться точно виражати свої думки в доповідях і виступах, активно відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати, спростовувати хибну позицію однокурсника. У такій роботі студент отримує можливість побудови власної діяльності, що й обумовлює високий рівень його інтелектуальної та особистісної активності, включеності в процес навчального пізнання;

➤ вироблення у студентів навичок аналізу тексту і створення власного мовного твору. Текст відіграє важливу роль у розвитку культури мовлення людини. Словниковий запас повинен накопичуватися не тільки в процесі стислих повсякденних розмов, але і в процесі аналізу і побудови зв'язного продуманого тексту, в якому потрібно контролювати і вибір слова, і граматичні конструкції, і предметно-сміслові зв'язки. У процесі роботи над промовою необхідно формувати критичне ставлення до відбору і поєднання слів, прагнути до пошуку слів, адекватних задуму висловлювання. При сприйнятті тексту слід домагатися розуміння його загального сенсу і передачі його «шляхом перекладу на свої слова»;

➤ розширення середовища зразкового мовного спілкування на основі різноманітності форм виховної роботи у позанавчальний час. Позанавчальна діяльність з розширення середовища мовного спілкування в системі освіти – це різноманітні види, форми роботи освітнього та виховного характеру, що проводяться зі студентами після занять. До основних видів позааудиторної роботи з організації мовного спілкування відносять мережу творчих гуртків (художнього слова, театральний), клуби за інтересами (літературна вітальня, клуб любителів поезії), проведення конкурсів (ораторів, читців давньоукраїнських текстів), свят (День української писемності, Конкурс Петра Яцика), різноманітних тематичних вечорів, студентських конференцій;

➤ пропаганда дбайливого ставлення до мови, забезпечення бібліотек новими словниками та підручниками з української мови і культури мовлення. Реалізація запропонованого комплексу педагогічних умов сприяє розвитку культури мовлення студентів в цілому і окремих її компонентів.

Проведене діагностичне дослідження серед студентів вказує на прямий

взаємозв'язок між рівнем самооцінки особистості та культурою мови. Правильність і грамотність мови позитивно впливають на особистісну самооцінку. Чим людина впевненіша за своє мовлення, тим вище рівень його особистісної самооцінки.

На наш погляд, процес розвитку культури мовлення студентів найуспішніше буде здійснюватися, якщо в якості методологічної основи будуть обрані культурологічний, комунікативно-діяльнісний і текстоцентричний підходи.

Культурологічний підхід до утворення обґрунтований у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (Е.В. Бондаревська, В.А. Доманський, Н.Б. Крилова, Д.С. Лихачов та ін.) [5] Вибираючи цей підхід в якості методологічної бази, ми опираємося на тому, що освіта і культура - дві сторони генетично єдиного процесу антропо- і соціогенезу. Їх гармонійна взаємодія забезпечує виробництво, поширення, передачу, засвоєння і нове продукування знань і культурних цінностей.

Не менш актуальним є комунікативно-діяльнісний підхід. Навчальний процес здійснюється лише при наявності цілеспрямованої і осмисленої комунікації педагога і студента, побудованої на взаємній довірі й повазі один до одного. При цьому навчальна діяльність полягає в організації комунікації та управлінні дискусією. У світлі такого підходу викладач обирає форми, орієнтовані на діалоги, спілкування, ігри, що дозволяють розвинути комунікативні можливості студентів, мовну ініціативу, вміння і навички спонтанного мовлення. Основними формами роботи при комунікативно-діяльнісному навчанні стають дискусійні форми. При цьому діяльність студента включає різні види слухання, вираз і захист власної думки, розуміння і конструктивну критику позиції іншого, включення в спільний пошук вирішення завдань. Даний підхід дозволяє сформувати у студентів різноманітні вміння і навички: зрозуміти тему повідомлення, логіку розвитку думки, отримати потрібну інформацію і адекватно на неї відреагувати, проникнути в зміст висловлювання, вміло вести діалог, побудувати монологічне висловлювання, зібрати і систематизувати матеріал, скласти план, використовувати різні типи мовлення, відібрати мовні засоби, удосконалюючи висловлювання.

Ще одним підходом, що забезпечує успішний розвиток культури мовлення студентів, є текстоцентричний (М.Т. Баранов, І.Р. Гальперін, Ю.М. Караулов, Т.А. Ладиженська, Т.А. Лопатухіна, Ю.М. Лотман, Л.І. Скворцов та ін.) [6], який визначає, що одним із основних засобів організації освітнього процесу виступає текст - загальнонауковий, культурологічний, художній.

Текст стає основною одиницею навчання. У процесі розвитку культури мовлення текст використовується як джерело інформації й зразок для створення власного мовного твору. Метою використання тексту є навчання вміння аналізувати даний текст та створювати новий. Створений студентом текст, є показником його культури мовлення. Під час роботи з текстом розвиваються вміння, пов'язані з логічними операціями (вміння узагальнювати, виділяти головні й другорядні ознаки в описуваному явищі, визначати межі теми і виявляти цілу низку проблем, вміння добирати аргументи і докази, фактичний і цитатний матеріал), а також мовне оформлення композиційних і смислових частин тексту.

Вибрані підходи дозволяють сформулювати ряд принципів, що можуть бути покладені в основу розвитку культури мовлення у майбутніх фахівців.

Основними принципами є:

- принцип комунікативної спрямованості і ситуативності. Даний принцип передбачає таку організацію навчання, коли студент постійно залучений у процес спілкування, процес постійного користування мовою. Ситуативність – допомагає відтворювати комунікативну реальність, сформувати стійкий інтерес до спілкування, що дуже важливо під час навчання;
- принцип риторизації всього процесу навчання. Даний принцип передбачає

застосування під час навчання будь-якої дисципліни тих методів і форм, які активізують мову студентів, що підвищують потребу в комунікації й створюють умови для реалізації цієї потреби (дискусія, навчальна суперечка, захист наукової роботи і т. д.) [7].

Люди по-різному використовують можливості, надані їм мовою. Вони можуть мати більший або менший словниковий запас, говорити на жаргоні або діалекті.

Але важливо пам'ятати та знати, що поведінка людини, його культурна особистість формується і програмується тими словами, які він вживає. Навряд чи людині, яка поважає себе, свою сам'ю, свою рідну мову, свою професію захочеться вільно користуватися мовою, ставитися до нього бездумно. Той, хто вміє грамотно, переконливо, ясно, чітко, виразно говорити, має велику внутрішню культуру, високий інтелект і духовність. Знання рідної мови, культура мовлення і культура людини в морально здоровому суспільстві розглядаються як елементи професійного стандарту. Культура мови – це ключ до життєвого й професійного успіху, і, звичайно, до усвідомленого особистісного розвитку та поступу уперед.

Слова одні й ті ж, але в одному випадку з них виходить фарфор, бронза, мідь, а в іншому – волога глина. Один співає, а інший хрипотить. Один чеканить, інший мимрить. Один рядок якби світиться зсередини, інший – сірий, мутний і навіть брудний. Один схожий на дорогоцінний камінь, інший – на грудку замазки.

Високий рівень мовної культури – невід'ємна риса культурної людини. Удосконалювати своє мовлення – завдання кожного. Для цього потрібно стежити за своєю мовою, щоб не допускати помилок у вимові, у вживанні форм слів, у побудові речень. Потрібно постійно збагачувати свій словниковий запас, вчитися відчувати співрозмовника, вміти добирати найбільш точні для кожного випадку слова та конструкції.

Висновки. Підготовка студентів-агроінженерів до професійного спілкування є складовою загальної професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Формування культури мовлення майбутнього фахівця тісно пов'язаний із володінням культурою професійного спілкування (усного і письмового) на високому рівні.

Список використаних джерел

1. Амеліна, С.М. Формування культури діалогу у студентів аграрних вищих навчальних закладів: теорія і практика: монографія [Текст]. / С. М. Амеліна. – Дніпропетровськ : ДДАУ, 2007. – 363 с.
2. Барановська, Л.В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук [Текст] / Л. В. Барановська; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 517 с.
3. Вікторова, Л.В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / Л. В. Вікторова / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 257 с.
4. Дорошенко, С.І. Основи культури і техніки усного мовлення: Навч. посіб. [Текст] – Харків: —ОВС□, 2002. – 144 с.
5. Кручек, В.А. Формування комунікативних умінь студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.[Текст]. / В.А. Кручек. – К., 2004. – 16 с.
6. Куварова, О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості [Текст]. // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006. – 286 с.
7. Мацько, Л.І., Кравець, Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. [Текст]. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 359 с.
8. Ніколаєнко, Ю. О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі : дис. ... канд. пед. наук [Текст]. / Ю.О. Ніколаєнко /

Полтавський держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленко. – Полтава, 2009. – 260 с.

References

1. Amelina, S.M. (2007). Formuvan nyakul'turi dialogu studentiv agrarnih vishchih navchal'nih zakladiv: teoriya i praktika: monografiya. [Formation of culture of dialogue of students of agricultural institutions of high erlearning: theory and practice: a monograph]. Dnipropetrovs'k, Ukraina [inUkrainian].
2. Baranovska, L.V. (2004). Teoretiko-metodichni osnovi navchanny aprofesijnogospilkuvannya studentiv vishchogo agrarnogo navchal'nogo zakladu. [Theoretical and methodical basesof trainingto professional dialogueof students of higher agricultural education institution]: *dis. ... Dr. ped. Sciences* Kiev, Ukraina [inUkrainian].
3. Viktorova, L. V. (2009). Formation of professional competence of students the terminology of higher agricultural education in vocational training: Dis. ...Kand.ped. sciences [Formuvannya profesijno-terminologichnoi kompetentnosti studentiv vishchih agrarnih navchal'nih zakladiv ufahovij pidgotovci]. Kiïv, Ukraina [inUkrainian].
4. Doroshenko, S. I. (2002). Osnovikul'turi i tekhniki usnogo movlennya. [Basicso fculture and art of speech]. Harkiv; Allowance. Ukraina [inUkrainian].
5. Kruchek, V. A. (2004). Formuvannya komunikativnih umin' studentiv vishchih agrarnih zakladiv osviti v procesi vivchenny apsihologo-pedagogichnih disciplin [Formation of communicative abilitiesof students fhiger agricultural education in the process of studyingthe psychologicaland pedagogical disciplines]. Kiev, Ukraina [in Ukrainian].
6. Kuvarova, D. C. (2006). Rol' kul'turi movlennya u formuvanni movnoji osobistosti [The role of speech in the formation of the language person]. Dnipropetrovs'k, Ukraina [inUkrainian].
7. Matsko, L. I. Kravets L. V. (2007). Kul'tura ukrainskoi fahovoi movi. [Ukrainian Culture of professional language] Kiev, Ukraina [in Ukrainian].
8. Nikolaenko, Y. O. (2009). Pidgotovka studentiv agrarnih special'nostej do profesijnogo spilkuvannya v inshomovnomu seredovishchi. [Preparationof students of agricultural specialtiesfor professional communication in a foreign language environment]. Poltava, Ukraina [in Ukrainian].